

YAHYA B. YAHYA EL-LEYSÎ VE MUVATTA RİVAYETİ

Yahya b. Yahya el-Leysî and His Muwatta Narration

YAZAR: RIZA BÜŞÂME

DR., EMİR ABDULKADİR ÜNİVERSİTESİ, CEZAİR

ÇEVİREN: ABDULBAKİ DURMAZ

ARŞ. GÖR., KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ, TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

BÖLÜMÜ, HADİS ANABİLİM DALI

abdulbakidurmaz@kilis.edu.tr

GİRİŞ

Tamd yalnızca Allah'adır. Salat ve selam ise kendisinden sonra nebî olmayanadır.

Şüphesiz, hicret yurdunun imamı Malik b. Enes el-Esbahî'nin (ö.179) Muvatta kitabı hicri ikinci asırda tasnif edilen en kıymetli kitaplardandır. Yetmişden fazla kişi O'ndan bu kitabı aldılar. Ancak bu rivayetlerden çok azı tanınır oldu. Sonra o rivayetlerden günümüze ancak çok azı kaldı. O ise Malik'in Muvatta'nın (hadislerin sayısının) onda biri kadardır.

Meşhur ve yayılmış olan bu rivayetler içerisinde, daha da ötesi bugün doğuda ve batıda sürekli kendisine başvuru, muvatta denildiğinde çoğunlukla kendisinin kastedildiği rivayet, imam Yahya b. Yahya el-Leysi el-Endülüsi'nin rivayetidir. Bu makalede özet olarak bu rivayetin ve sahibinin tanıtımını yapmaya çalıştım. Umulur ki Allah onu yazana da okuyana da fayda verir. Şüphesiz O bunun sahibi ve buna gücü yetendir.

RİVAYET SAHİBİNİN TANITIMI

İmam Yahya b. Yahya b. Kesir b. Veslâs'tır. Veslâs b. Şemlel b. Mengâyâ el-Masmûdî el Kurtubî Ebu Muhammed el-Leysi olduğu da söylenmiştir.

Nesebi berberlerden iken Leys oğulları O'nu sahiplendi ve onlara nisbet edildi. Malik'ten meşhur rivayetin sahibi olan bu zât hicri 152 de doğdu 233 veya 234 senesinde vefat etti.

ALİMLERİN O'NUN HAKKINDAKİ ÖVGÜLERİ

İbnü'l Faradî “Endülüs'e büyük bir ilimle geldi. Endülüs'ün gençleri İsa b. Dinar'dan sonra O'nun görüşüne ve fikrine döndüler.” dedi.

Yine İbnü'l Faradî O'nun hakkında “ zamanının imamı, beldesinin ilim- de en önde olanı ve ileri görüşlü birisiydi” dedi.¹

Ahmed b. Hâlid “, Endülüs İslam'a girdiğinden bu yana, Yahya b. Yahya'ya verilen değer, büyük kıymet ve yüce övgü ilim ehlerinden başka hiçbir kimseye verilmemiştir. Yaşadığı dönemdeki Endülüs'ün hocaları ondan hadis se- ma etmişlerdir ” dedi.²

Yine O “Yahya -Allah O'na rahmet etsin- hakîm, alim ve faziletli biriy- di” dedi.³

Muhammed b. Amr b. Lübâbe “ alimlerden Endülüs'ün hakîmi Yahya b. Yahya, fakîhi İsa b. Dinar, alimi ise Abdulmelik b. Habîb'dir” dedi.⁴

İbni Abdi'l-Berr “ beldesinin imamı ve onların içinde kendisine uyulana idi, kendisine itibar edilen ve güvenilen, sika ve hakîm, rehberliği ve siması güzel olan birisiydi. O sima olarak İmam Malik b. Enes'e benzetiliyordu. O hadiste bilgin birisi değildi.⁵

Humeydî “O Endülüs'te fıkhıta zirve kişiydi. Orada Malikî mezhebi O'nun sayesinde yayıldı” dedi.⁶

Halîlî “O sika birisidir” dedi.⁷

Yahya hakkında haber çoktur. Muhammed b. Haris el-Hüşenî “ahbaru'l- fukahâ ve'l-muhaddisin” adlı kitabında Yahya hakkındaki haberlerin bir bölümünden bahsetti ve biyografisinin sonunda şöyle dedi; “Yahya b. Yahya'nın haberleri çoktur. Şayet onları anlatma ve teker teker sayma yo- luna gidecek olsaydım kitap, alimleri tanıtmada belirlenen metodun dışına çıkacak kadar uzardı.”⁸

¹ Tarihü'l-ulemâ, 2/176,177

² Tarihü'l-ulemâ, 2/176, 177

³ Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisin, 358

⁴ Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisin, 358

⁵ el-intikâ, 109

⁶ Cezvetü'l-muktebis, 360

⁷ el-irşâd, 1/265

⁸ Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisin, 367

MUVATTA'I SEMASI

Yahya b. Yahya el-Leysî Endülüs'te İmam Malik'in ravisi olan Ziyad b. Abdurrahman Şebtun'dan hadis öğrendi. Sonra O, 28 yaşında iken doğuya yolculuk etti. Sonra Malik b. Enes'ten, itikaf bölümündeki bablar hariç Muvatta'ı sema ile aldı. Semasında şüpheye düşünce orada Ziyad b. Abdurrahman Şebtun'dan rivayetini sağlamlıştırdı.

Daha sonra Yahya, İmam Malik'in ashabından Abdurrahman b. Kasım ile karşılaştı. İbni Kasım'ın Malik'ten yazmış olduğu meseleleri bizzat ondan dinledi. Bu meseleleri bizzat Malik'ten dinlemek için O'na dönmeyi çok istedi. Bunun üzerine ikinci kez yola çıktı. Malik'i hasta buldu ve O vefat edene kadar yanında kaldı. Cenazesinde de hazır bulundu.⁹

Kâdi İyâz “ O'nun(Yahya'nın) Malik ile karşılaşması Malik'in vefat ettiği tarih olan 179 senesiydi” dedi.¹⁰

Buna göre Yahya b. Yahya'nın Malik'ten Muvatta'ı sema etmesinin Malik'in hayatının sonlarında olması gerekir. Allah O'nun rivayetine kabul görmeyi yazmış. Alimler bu rivayetin manalarına ve fıkhına şerh yazmakla, senetlerini ve ravilerini tanıtmakla meşgul oldular. Bunun dışında Muvatta hakkında tasnif edilen ve muvatta çalışmalarında Müslüman alimlerin kendisine güvendiği, özellikle mağriblilerden olan İbn Abdilberr, el Bâcî, İbnü'l-Hizâ ve İbnü'l-Arabî gibi kimseler vardır. Yahya'nın rivayeti en meşhur ve zamanımızda mutlak olarak güvenilen bir rivayettir.

Meşhur olan görüşe göre Yahya b. Yahya, rivayetinde, itikaf bölümündeki babları kaçırmıştır. İbn Nasıru'd-Dîn, Hibetullah b. El- Ekfânî'nin “tesmiyetu ruvâtu'l-Muvatta” adlı kitabında şöyle dediğini zikretti; “ondan bir veya iki bölüm eksik kaldı”

İbn Nasıru'd-Dîn “ İbnü'l- Ekfânî'den başka birisi Yahya el Leysî'nin itikaf bölümündeki bablar hakkında şüpheye düştüğünü söyledi. O bablar; babu hurucu'l-mu'tekef ile'l-îd, babu kazai'l-i'tikâf, babu'n-nikah fi'l-i'tikâf. Bunları Malik'ten sema etti mi etmedi mi? Onu (itikaf bölümünü) Ziyad b. Abdurrahman Şebtun dan O da Malik'ten almıştır” dedi.¹¹

FAİDE

İbnü'l Cebbâb olarak bilinen Ahmed b. Halid şöyle dedi: “ bu babların birinde, bir hadisin isnadında hata vuku bulmuştur. O hadisi Yahya b. Yahya

⁹ Bkz.”Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisin” lil-huşenî s.359, 365, Tarihü'l-ulemâ 2/176, El-intikâ s.106

¹⁰ et-Tertîbul-medârik, 3/380

¹¹ Bkz.ithâfu's-sâlik, 137

ya, Ziyad b. Abdurrahman'dan O da Malik b. Enes'ten O da Zührî'den rivayet etmiştir. Oysa Malik'in tüm ashabı bu hadisi Yahya b. Saîd den O da Amrate'den rivayet etmiştir.”

Ahmed şöyle dedi; “Bu hatanın Ziyad b. Abdurrahman'dan mı yoksa Yahya b. Yahya'dan mı olduğunu bilmek ve tespit etmek istedim. Ziyad'ın ailesinden birisine sordum ve bana Ziyad'ın Malik'ten rivayet ettiği kitabı çıkardı. İçinde Ziyad'ın kitabından çıkarılan babların bulunduğu bir sayfa buldum. Ziyad'ın bunu, Yahya b. Yahya'ya ta'zim olsun ve hiç kimse Yahya b. Yahya'ya Malik'ten rivayetine ortak olmasın diye yapmıştır şeklinde yorumladım.¹²

MALİK'TEN RİVAYETTEKİ KONUMU

Daha önce İbn Abdilberr'in “O hadiste bilgi sahibi değildi” sözü geçmişti.

Zehebî şöyle dedi “evet O bu konuda üst düzey iddialı birisi değildi. Bilakis orta düzey birisiydi. Allah O'na rahmet etsin.”¹³

Bende şöyle diyorum: “işte bundan dolayı İbn Abdilberr, İbnü'l-Hizâ, Ebi'l-Abbas ed-Dânî gibi bir çok alimin de işaret ettiği gibi O, Muvatta rivayetinde evham ile suçlanmıştır.

Muhammed b. Haris el-Huşenî şöyle dedi: “ bazı insanlar Yahya b. Yahya'nın Malik b. Enes'in Muvatta'ı ve bunun dışındaki rivayetlerinde tashifinin(noktalama hatası ya da hadisi hocadan değil kitaptan alma işine verilen ad) olduğunu söylediler. İbrahim b. Muhammed b. Bâz¹⁴ ise daha da ileri giderek ‘Yahya Muvatta da yaklaşık üç yüz yerde hata yapmıştır’ dedi.

Bu durum Ahmed b. Halid'e söylenince “hayır hayır. Doğru olan O'nun yaklaşık otuz yerde hata yaptığıdır” dedi.

Muhammed (el-Huşenî) şöyle dedi: “Ya'la b.Saîd bana, Muhammed b. Vaddah'ın bu hataların hepsini topladığını ve otuz altı yerde olduğunu tespit ettiğini söyledi.”

Muhammed şöyle dedi: “Bütün bu hatalı yerleri Muhammed b. Abdi'l-Melik b. Eymen 'in kitabında okudum. Ve onların ancak hadis metinlerinde değil isnadlarda olduğunu gördüm.”

Sonra Muhammed b. Haris el-Huşenî tek tek bu hadisleri zikret-

¹² Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisin, 346,349

¹³ es-Siyer 10/523

¹⁴ Malik'ten Yahya b.Yahya'nın Muvatta ravilerinden birisidir. Nitekim ilerde gelecektir.

ti. Yahya'nın hata ve vehminden bahsetti. Bunların bir kısmı daha önce Yahya'nın eleştirildiği hadislerdir.¹⁵

Bütün bu vehimlere rağmen Yahya el-Leysi, Malik'den Muvatta'ı nakli en güzel olan ashabından birisidir. İbn Abdilberr şöyle dedi: "Ömrüme yemin olsun ki Yahya'nın Malik'ten naklini topladım. O'nu Malik'in ashabı içinde nakil bakımından en güzel ve Muvatta ravilerinin ihtilaf ettiği noktalara düşmemek bakımından en hassas kişi olarak gördüm. Şu kadar var ki, O'nun bir çok nokta da çirkin tashîfâtı vardır."¹⁶

Yine İbn Abdilberr şöyle dedi: "Muvatta rivayetinde eleştirilmiş ve Leys ve diğer hadisleri nakledilen evhamlar olduğu söylenmiş ancak O, kitabındaki olanları değiştirmemiştir. Ve ravilerde O'na tabi olmuşlardır. Bu evhamları insanlar bildiler ve doğrusunu ortaya koydular. İbn Vaddah'a gelince O bu hataları düzeltmiş ve insanlar O'ndan doğru bir şekilde rivayet etmişlerdir."¹⁷

Bu Yahya el-Leysi'nin Malik'ten rivayetteki konumudur. O'nun rivayeti alimlerin işaret ettiği yerler hariç sağlam bir rivayettir.

YAHYA B. YAHYA EL-LEYSÎ'DEN RİVAYET EDENLER

Yahya b. Yahya el-Leysi'den Muvatta'ı birden fazla kimse rivayet etmiştir. İki kişinin rivayeti meşhur olmuştur. Onlardan birisi, rivayeti kendisinden en son alan, oğlu Ubeydullah'tır. İkincisi ise Muhammed b. Vaddah'tır. Yahya'dan bu ikisinden başkaları da rivayet etmiştir.¹⁸ Ancak bu ikisinin rivayeti en meşhur olan ve kendilerinden sonra Muvatta'ı sema eden herkes kendisine güvendiği iki rivayettir.¹⁹

UBEYDULLAH

O, Kurtuba hadisçisi Ubeydullah b. Yahya b. Yahya b. Kesîr Ebu Mervan el-Leysi. Mevlahum (Leys kabilesinin azatlı kölesi) el-Endülüsi'dir. Hicrî 210 başka bir rivayete göre 217 senesinde doğdu. Hicrî 299, başka bir rivayete göre 298 senesi ramazan ayında vefat etti.

Muhammed b. Haris el-Hüşeni: "ileri görüşlü, vakur, hürmetkâr, maka-

¹⁵ bkz. Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisin, 349,358

¹⁶ et-Temhid, 7/102

¹⁷ et-Tertibul-medârik, 3/381

¹⁸ Yahya b. Yahya'dan rivayet edenler : İbrahim b. Muhammed ibni Bâz, ibni Gazzâz olarak bilinir. Ebu İshak el-Kurtubi h.274 senesinde vefat etmiştir. Fakih, alim, zahid ve takva sahibi biriydi.bkz. Tarihü'l-ulemâ, 1/18 ve Muvatta rivayeti için "fihristi ibn hayr" s.77,79,80

¹⁹ et-Temhid'de Yahya b. Yahya el-Leysi'den Muhammed b. Vaddah ve Ubeydullah'in muttasıl senedi için bkz.; "Et-Temhid, 1/11", "el-Fihrist li ibn Hayr, 77,83", "Fihristi ibn Atiyye, 63-64, 78-80, 91, 97, 107, 109, 130", "el-ganiyyetü li Kâdi İyâz 29-32,106", Silatü'l-Halef, 33-35"

mı büyük, meşhur, izzet sahibi, faydası bol, ağır işlerin altından kalkabilen, hüküm vermede kendisine danışılan birisiydi” dedi.²⁰

İbnü'l Faradî “babasından, Endülüs’ün O’ndan başka kimseden duymadığı, çok ilim rivayet etmiştir. İleri görüşlü, cömert, zengin ve büyük makam sahibi, ahkam hususunda kendisine öncelikle danışılan, tereddütsüz beldenin ileri gelenlerindendi” dedi.²¹

Ubeydullah babasından Muvatta’ı lafzen rivayet ediyordu. Tek bir harf bile değişiklik yapmıyordu. Zaten rivayeti ibn Vaddah rivayetine karşı bu özelliği ile temayüz etmiştir.

İBN VADDAH

O Muhammed b. Vaddah b. Bezî, Abdurrahman b. Muaviye’nin azatlı kölesi, Kurtubalı, Abdullah’ın babasıdır.

Muhammed b. Haris el-Hüßenî şöyle dedi; “Ahmed b. Ubade bana şöyle dedi: ‘İbn Vaddah seçkin biriydi, rivayetini sika kimseden başkasından almazdı, Endülüs’e büyük bir ilim(hadis) kazandırdı, Endülüslü bir çok kimse O’ndan hadis sema ettiler.’ Muhammed, ‘İbn Vaddah Endülüs’ün hocası idi’ dedi.²²

İbnü'l Faradî “ hadis alimi idi, hadisin tariklerini bilirdi, illetleri hakkında konuşurdu, şahıslar hakkında bilgisi çoktu, verâ sahibi, dünyaya meyletmeyen, fakir ve iffetli birisiydi” dedi.²³

İbn Vaddah Yahya el-Leysi rivayetini değiştirenlerdendi. Kendine göre ya da Malik’ten başka rivayetlere dayanarak hatalı gördüğü yerleri düzeltiyordu.

İbn Abdilberr’in“İbn Vaddah’a gelince, O bu hataları düzeltmiş ve insanlar O’ndan doğru bir şekilde rivayet etmişlerdir.” sözü daha önce geçti.

Ben şöyle derim; “Yahya rivayetinin düzeltmelerinde bazı yerlerde başarılı bazı yerlerde ise değildir. Alimler belirtme yapmaksızın düzeltme yapmayı hoş görmemişler. İşin ehlinin yaptığı şey, düzeltme ve kendisinden başkasını hafzetme değil vehme uyarı yapmaktır.

Kâdî İyâz “Bir çok hocanın devamlı yaptığı şey, rivayet kendilerine nasıl ulaştı ve nasıl duydu iseler öylece nakletmektir. Onu kitaplarından değiştirmezler. Hatta bu usulü, kendisinde icma edilen Kur’ân kelimelerinin

²⁰ Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisîn, 229

²¹ Tarihü'l-ulemâ bi'l-Endülüs, 1/292 bkz. Cezvetü'l-muktebis 250, es-Siyer, 13/531

²² Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisîn, 122, biyografisinde ibn Vaddah’ın emsar halkından kimlerden rivayet ettiklerinin isimlerini zikretti.

²³ Tarihü'l-ulemâ bi'l-Endülüs 2/17 bkz. Cezvetü'l-muktebis 87., es-Siyer 13/445

kitaplarda değişik ve icmaya aykırı bir şekilde aktarıldığı durumlarda bile devam ettirmişlerdir. Muvatta ve sahihaynda, babı aynen koruma hususunda bu bahsi geçen duruma aykırı olarak gelmemiştir. (yani nasıl iseler öyle aktarılmışlardır.) Fakat bilgin kimseler kendisine gelen metni olduğu gibi okuyup sema, kıraat veya kitapların haşiyeleri esnasında hatalarına işaret etmişlerdir.

Onlardan düzeltme hususunda cesaretli olanlar da vardır. En cesaretlisi ise Müteahhirinden el-Kâdî ebu'l-Velîd Hişam b. Ahmed el-Kinânî el-Vakkaşî'dir. O, edebiyatta, dilde, insanların biyografisinde, ravilerin isimlerinde ve soylarında mutalâsı ve mahareti çok olan birisidir. Anlayışının derinliği ve zekasının keskinliği ile çoğu kez düzeltmeye cesaret etmiştir. Bazen de doğru olan şekline işaret etmiştir. Fakat O çoğu kez bunlarda hata ve vehme düşmüştür. Orada kendisinin anladığı ya da başka bir hadiste gördüğü ile delilsiz olarak karar vermiştir. Bazen düzelttiği doğru olmuş bazen onda hata etmiş, doğru olanı yanlış bir şekilde değiştirmiştir. Biz buna es-Sahihayn ve es-Siyer de ve başka yerler de çok kez vakıf olduk. Bu kişinin dışında bu yola giren herkes aynı şekildedir.

Güzel bir şekilde yapamayanın bu işe cesaret edememesi ve bilmeyenin bu işin başına geçmemesi için düzeltme ve değiştirme kapısını korumaya almak en uygun olanıdır. Açıklama ile beraber olan hocaların yolu en güvenilir olanıdır. Sema anında lafzı olduğu gibi zikreder, üzerine uyarıda bulunur ve doğru şeklini de söyler. Arapça yönüyle veya nakil yönüyle veya başka bir hadiste varid olduğu şekliyle veya doğru olan şekliyle okur sonra şöyle der; “bizim hocamızın yanında veya bizim rivayetimizde böyledir veya falancanın tariki böyledir”. Bu Nebî (a.s.)'e söylemediği şeyi isnat etmek için en uygun olanıdır.²⁴

Yine el-Kâdî, Meşarikü'l-Envar adlı kitabının mukaddimesinde şöyle dedi; “Tasnif edilen eserlerde ve kitaplarda değiştirme ve ifsat etme çoğaldı. Bu, isnat ve metinlerinin çoğunu kapsadı. Tahrîf yayıldı tashîf arttı. Bu yayılmış ve toplu rivayetlere de geçti. Furûu ile birlikte divanlarının usullerini kapsadı. Kalan ilim ve itkan ehli -ne de azdır onlar- ihtiyacı gidermeye ve sıkıntıyı çözmeye önem verdiler. Peygamber (a.s.) ümmetin hilafına olan bu sapmadan haber vermesinden dolayı hepsinde toplu olarak bozma devam etmedi. Zeki ve menekkit raviler kendilerine ulaştığı kadarı ile bu konudan bahsettiler. Bunlar arasında aşırıya gidenler de ihmalkar olan-

²⁴ Meşarikü'l-Envâr, 3/4

lar da var. Övgüyü hak eden alim de var gereksiz eleştiride bulunan da var. Onlardan kendi bildiğine ters diye düzeltmeye cesaret edeni ve rivayeti ilmi ve idraki kadarı ile değiştireni de var. Çoğu kez bu kimsenin hatası düzelttiği şeyden daha fazla oluyor. Çünkü o ne zaman bu kapıyı açsa artık rivayeti öğrenme güvenilir olmaz ve sema kanalının güvenilirliğine de itimat kalmaz. Bununla beraber O, gördüğü şeyi belirtmekten kendini alamıyor olabilir. Yazarın söylediği şeyi de kabul etmiyor olabilir. Çünkü her bilenin üstünde bir bilen vardır... Cesarete gelince o hüsrana demektir. Doğruya hata diyen karşılaştığımız birçok kişi konuyu tersine çevirmiştir. Değiştirme ve düzeltme yoluna giren bütünüyle hataya düşmüştür. Kendi görüşünü gururla beyan etmiştir. Düzeltme yapan ve yapmayanlar hakkında acayip şeylerle karşılaştım. İbret alınacak kadarını bildireceğim. İncelemeden ortaya çıkan şey doğru olanın, cesaret eden ve iddialı olanın yaptığı değil tevakkuf edenin ve geri çekilenin yaptığıdır. Bu fasıllarda bizim konuştuğumuz meseleleri ve hocaların Ebu Abdullah b. Vaddah'ın, Muvatta'ın Yahya b. Yahya rivayetindeki düzeltmeleri hakkında daha önceki geçen konuşmalarını sen derin derin tefekkür et.”²⁵

İbn Vaddah –Allah ona rahmet eylesin- Yahya el-Leysî rivayetinde zannına göre hata olarak gördüğü şeyleri düzeltmeye cesaret edenlerdendi. Alimlerin O'nu tenkit ettiği görüşler içine düşmüştür.. Düzelttiği halde doğrunun, olduğu gibi bırakılmasında olan örnekler çoktur.

Bunun için Endülüslü tarihçi muhaddis Ahmed b. Muhammed b. Abdilberr ²⁶ “ O'ndan rivayet edilen çok yanlış ve bir çok yanlışlığı şeyler vardır”²⁷ dedi.

Muhammed b. Haris el-Hüşenî, “insanlar Muhammed b. Vaddah'ın son derece doğru ve güvenilir olduğundan şüphe etmemişlerdir. Bununla beraber O'nun hatalarının olduğu da kaydedilmiştir. Muhammed b. Kasım bu hataları sayıyorken Muhammed Ahmed el-Eşbili geldi. Muhammed b. Kasım pişmanlık içinde İbn Vaddah hakkında söylediği şeylerden döndü. Bunun üzerine nitelediği şey hakkında da sustu.”²⁸

İbn Abdilberr, Urve b. Zübeyr'in hadisini ve Nebi (a.s)'ın Abdurrahman b. Avf hakkındaki “rüknü selamlamayı nasıl yaptın ey ebâ Muhammed?” sözünü zikretti. İbn Vaddâh siyah rüknü eklemesini yaptı. Ve Yahya'nın siyah keli-

²⁵ Ebâ Abdulmelik olarak künyelenir. Hadis ilminde bilgi sahibi, ilim dallarında tasarruf sahibidir. H.338 senesinde vefat etti.(Tarihü'l-ulemâ 1/50)

²⁶ Tarihü'l-ulemâ bi'l-Endülüslü, 2/17

²⁷ Ahbaru'l-fukahâ ve'l-muhaddisin, 130 Hüsenî hadislerdeki vehimlerinden bir kısmını zikretti.

²⁸ et-Temhîd, 22/258, 259

mesini iskat ettiğini iddia etti. İbn Abdilberr şöyle dedi; “ İbn Vaddah aynı şeyi Muvatta’ın Yahya rivayetinde Malik’in şu sözünde de yapmıştır; ‘Bazı ilim ehlinin Kâbe’yi tavaf edenin elini rükni yemânîde kaldırırsa ağzına koymasının müstehab olduğunu söylediğini duydum.’ İbn Vaddah, Yahya rivayetinden buradaki yemânî kelimesinin atılmasını emretti. Bu Yahya rivayetine müdahalelerindedir. Bu kelimenin Yahya rivayetinde ve bu yerde O’na tabi olanlarda bulunması en doğru olanıdır. İbn Vehb, ibnü’l-Kasım, ibn Bukeyr, ebû Mus’ab ve bir grup Malik’ten aynı şekilde naklettiler; O bazı ilim ehlinin, Kâbe’yi tavaf edenin elini rükni yemani de kaldırırsa ağzına koymasını müstehab gördüklerini duydu. İbn Vehb “öpmeksizin” eklemesini yaptı. Hepsisi “rükni yemânî” dediler. İbn Vaddah’ın, ibn Kasım’ın Muvatta’ını rivayet etmesine ve onda yemânî kelimesinin bulunmasına rağmen bu kelimeyi nasıl inkar ettiği şaşılacak şeydir.

Bu konuda Ka’nebî Malik’ten şöyle rivayet etmiştir; “Bazı ilim ehlini Kâbe’yi tavaf edenin elini rükni esvedde kaldırmasından sonra ağzının üzerine koymasını müstehab gördüklerini duydum. Ka’nebî rükni esved şeklinde söyledi. Zannediyorum ki ibn Vaddah, Yahya rivayetinde yemânî kelimesini kabul etmemiştir. Çünkü O, Ka’nebî rivayetini ya da Ka’nebî’ye esved kelimesinde tabi olan birisini görmüştür. Ne var ki ibn Vaddah, Ka’nebî rivayetini rivayet etmemekle beraber yemânî kelimesini kabul etmemiştir. O ibn Kasım’ın, ibn Vehb’in Muvatta rivayetini rivayet etmiştir. O iki rivayette de yemânî kelimesi vardır. Nitekim Yahya böyle rivayet etmiştir. O rivayet bizim elimizde şöret olarak Yahya rivayeti gibidir. Fakat hata, hiç kimsenin ondan selamette olduğu bir şey değildir. Abdurrahman b. Avf hadisindeki “esved” eklemesine gelince, birçok Muvatta ravisi bu şekilde rivayet etmişlerdir. Dolayısıyla ibni Vaddah bu hususta ma’zurdur. Fakat bir adamın rivayetinde artırma yapması ve o rivayeti başka birinin rivayetine döndermesi O’na yakışmamıştır.²⁹

İbn Abdilberr’in bu uyarısına rağmen kendisi ibn Vaddah’a bazı yerlerde tabi oldu ve onun hatası gibi hata yaptı. Bunun örneği ed-Dânî’nin etrafü’l-Muvatta adlı eserinde Zübeyr b. Abdurrahman b. Zübeyr’in mürselinde zikrettiği gibidir; “İbn Vaddâh الزبير isminin zal harfini her iki isimde de fethalı yazmıştır. Dedenin Abdurrahman’ın babası olduğunda ihtilaf yok. Hadisin ravisi Zübeyr b. Abdurrahman’a gelince O Yahya b. Yahya’ya göre zal harfi ötreli şekildedir. Oğlu Ubeydullah’da böyle yazmıştır. Malik’ten ib-

²⁹ Bkz. Ricalü’l-Muvatta L:25/ A

ni Bükeyr'in rivayetinde de böyledir ve o Buhari'nin sözüdür. Dârekutnî ve başkaları da bunu doğrulamıştır.

Muhammed b. Yahya el-Hazzâi 'Ricalü'l-Muvatta'³⁰ adlı kitabında Zübeyr b. Abdurrahman b. Zübeyr hakkında şöyle dedi; "Abdurrahman b. Zübeyr ilk olan zal harfinin ötresi ile, ikinci olan fetha ile. Biz böyle rivayet ettik. Abdulganiy b. Saîd bana böyle söyledi. Bana Ali b. Ömer ed-Dârekutnî böyle olduğunu ve Buhari'nin de et-Tarih adlı eserinde de böyle naklettiğini söyledi.

Şeyh ebu'l-Abbas şöyle dedi; "Ebu Amr b. Abdilberr o iki isimdeki zal harfinin de fethalı olduğunu söyledi ve ibn Vaddah'a tabi oldu. O ikisi bu şekilde Yahya b. Yahya rivayetini kendi iddialarına göre düzeltme yoluna gittiler ve faydalı bir şey yapmadılar.³¹

Buna binaen Yayha b. Yahya'dan en sahih rivayet oğlu Ubeydullah'ın rivayetidir. İbn Vaddah'ın rivayetinden daha güvenli ve daha hatasızdır. İbn Vaddah bazen değişiklik yapmıştır ve değişikliğinde hata etmiştir. O'ndan sonra gelen de vehmi ya Yahya'ya ya da Malik'e nisbet etmiştir.

YAHYA EL-LEYSÎ RİVAYETİ MATBÛ NÜSHALARI

Muvatta'nın Yahya el-Leysi rivayeti, bir çok kez, isnatlı, isnatsız bir kısmı da et-Temhîd, el-Muntekâ ve Tenvirü'l-Havâlik'te olduğu gibi imamların şerhi ile beraber basılmıştır.

Alimlerin ve doğudaki batıdaki ilim talebelerinin arasında yayılan bu baskılardan en önde geleni, Muhammed Fuad Abdalbaki'nin tahkikli baskısıdır. Bu baskı birçok kez basıldı. Hassas titiz bir baskı değildir. Muhakkik bu rivayetin yazımında değişik bir yöntem izlemiştir. Muhakkik kitabın mukaddimesinde tahkikte izlediği yolu şöyle açıklamıştır;

"Muvatta'nın şu nüshalarını topladım", dedikten sonra matbû olan altı nüshanın hepsini de saymış sonuncu olarak da Zürkânî şerhi ile basılmış olan nüshayı zikretmiş sonra şöyle demiştir; "Metinlerin bir kısmını diğer kısmı ile karşılaştırdım. Hepsinin ittifak ettiği kesin olarak doğrunun o olduğunu anladım ve yazdım. Kendisinde ihtilaf edildiğinde ise Zürkânî şerhinin bulunduğu tarafı tercih ettim. Hindistan'da hicri 1307 yılında basılan nüsha, rical ve hadis kitaplarına ve sözlüklere başvurmamdan ve bütün çabamı harcamamdan sonra, nüshanın tamamı hakkında, bende olu-

³⁰ el-İmâu ila etrâfi ehâdisi kitabı'l-Muvatta, 4/553,555

³¹ Bkz. el-mukaddime, 19,20

şan düşünce, bu nüshanın İslam aleminde islamî matbaaların çıkardığı, en doğru nüsha olduğu fikriydi.”³²

Bende O'nun bu sözlerinden şu hususların ortaya çıktığını söylerim;

1- O, çok ve bol olmasına rağmen hiçbir mahtut Muvatta nüshasına dayanmamıştır.

Bu iş O'nun baskısından bazı hadisleri düşürüyor ki o hadisler bazen kendi dayandığı kaynaklardan dolayı düşüyor. Bunun örneği Yahya b. Saïd'in mürsel olan şu hadisidir; Nebî (a.s.), içinde sarık yada gömlek olmayan üç pürüzsüz elbise ile kefenlenmiştir.” Bu hadis Yahya el-Leysî rivayetiyle Malik'in Muvatta'nın mahmudiye nüshasında (b/36:L) mevcuttur. Bu hadis aynı şekilde Muvatta'nın Zürkânî şerhinde de düşmüştür.

Yahya rivayetine Yahya'nın Malik'ten rivayet etmediği bazı hadisleri eklemiştir. Bunun örneği Malik'in, Talha b. Abdilmelik el-Eylî'den, O'nun da Kasım b. Muhammed'den, O'nun da mü'minlerin annesi Aişe'den O'nun da Nebî (a.s.)dan rivayet ettiği şu hadistir; “Kim Allah'a itaatı adak adarsa itaatını yapsın, kimde Allah'a isyanı adak adarsa O'na isyan etmesin.”³³

Bu hadis aynı şekilde Tenvirü'l-Havalik'te ve Zürkânî şerhinde mevcuttur. Doğrusu o hadis Yahya b. Yahya da yoktur. İki mahmudiye nüshası ve şesterbitî nüshası o hadisi almamıştır..

İbn Abdilberr şöyle dedi; “Yahya”da bu hadis Malik'ten rivayetle değildir. Bu hadisi Ka'nebî, Ebu Mus'ab, İbn Bukeyr, et-Tinnîsî, İbn Vehb, İbnü'l-Kasım ve Muvatta'nın ravilerinden bir grup rivayet ettiler. Kitabımızda o hadisi zikretmemek hoşumuza gitmez. Çünkü bu hadis usûlu fıkihtan bir kaidedir.. Bu hadisin raviler içerisinde sadece Yahya b. Yahya da olmadığını zannediyorum. Çünkü bir çoğunda bu hadisi gördüm. Allah en iyisini bilir.”³⁴

Yine İbn Abdilberr şöyle dedi; “Yahya b. Yahya Muvatta'da, başkalarının Muvatta da rivayet ettiği ahkam hadislerinden sadece Talha b. Abdilmelik'in hadisini rivayet etmemiştir. Bunun dışındaki, başkalarının Muvatta'da rivayet ettikleri hadisler ancak câmî ve benzeri hadislerdir. Ahkam hadisleri değildir. Bunların çoğu veya tamamı illetlidir. Malik'ten rivayette ihtilafa düşülenlerdir. Yahya'ya tâbî olundu, O'na Muvatta ravilerinden bir topluluk, bu Muvatta hadislerinden düşürmüş olduğu bütün hadislerde tâbî oldular. Ancak sadece bu Talha hadisinde O'na tâbî olmadılar. Bunun dışın-

³² Bkz. 2/379

³³ et-Temhîd, 6/89

³⁴ et-Temhîd, 6/100

daki düşürdüğü hadislerde O'na bir grup tâbî olmuş, başkaları ise muhalefet etmiştir. Bu babın sonunda biz bunları zikrettik. Yahya Malik'e kitabını arzeden en son kişidir. Dolayısıyla rivayetinden düşürdüğü çıkardığı şey ancak Malik'in elemesi ve seçiminden dolayıdır. Allah en iyisini bilir"³⁵

ed-Dâni, Etrafu'l-Muvatta adlı kitabının Yahya rivayetine ekleme yapanlar kısmında şöyle dedi; "Bu zikredilen hadisi, ibnü'l Kasım, ibn Bukeyr, el-Ka'nebi, Matruf, Yahya en-Nîsâbüri ve ravilerin geneli rivayet etmiştir."

Yahya b. Yahya'nın isyan kısmını özellikle mürsel olarak zikretmesini tespit ettik. Malik bunu zikretti ve açıkladı. Orada isnadı tamamlamadı. Ondan zikredilen kısmı da isnat etmedi.³⁶

İbn Halfün "Bu hadis Yahya b. Yahya el-Endülüsi'nin Muvatta rivayetinden düşmüştür, oysa bu hadis Muvatta'nın başka ravilerinde vardır" dedi.³⁷

Yahya, şüphesiz olarak bu hadisi, rivayetinden düşürmüştür. Diğer ravilerde ise mevcuttur. Elimizde olan mahdut nüshalarda yoktur. Muhakkik Muhammed el-Hâc en-Nâsır ebî Ahmed el-Hakim'in Avâlî Malik(Muhammed el-Hâc en-Nâsır, darul-fikr Beyrut baskısı, Yahya rivayeti ile Malik'in Muvattası) adlı eserine dayanması şaşılacak bir şeydir. O mağrib hafızı ibn Abdilberr'i bu hadis konusunda bir ilim talebesinin benzeri ile hitap etmeyeceği bir sözle eleştirir. Allah ona hidayet versin şöyle dedi; "ibn Abdilberr'in Temhîd adlı eserindeki şu sözü O'nun acayıplıklarındandır: (sonra daha önce geçen o sözü nakleder sonra devam eder) üzülme ey Ebâ Amr(doğrusu Ömer'dir). Sen o hadisi Yahya'nın Muvatta'nın da bulamadın. Oysa o hadis 1031 numaranın altındadır. Nezirler ve yeminler bölümünde, Allah'a isyan olan nezirlerin caiz olmadığı 4 numaralı babdadır. Muvatta'nın ravilerinden bir başkası bu hadisi böyle sağlam kaydetmedi. Şaşılır ki sen bu hadisi onda bulamadın. Daha doğru olan senin kendi Muvatta nüshanı veya hafızanı ya da onlardan sana rivayet edeni itham etmeni. Araştırmanı böyle bir acâyipliğe düşmemek için daha kapsamlı yap. Fakat her yiğidin bir tökezlemesi olur."

Ben diyorum ki, bu söylenenlerden kimin ki daha doğruya yakındır: İbn Abdilberr mi yoksa Muhammed en-Nâsır mı? Senin nüshan mı daha doğru ve sağlam yoksa mağrib hafızının ve ona tabi olan meşhur imamlarımızın nüshası mı!! İbn Abdilberr ve O'na tabi olan imamlar kapsayıcı değil-seler onlardan başka kim olabilir! O muhakkik böyle kişileri nasıl basıldığı

³⁵ el-İmâu ila etrâfi ehâdisi kitabî'l-Muvatta, 4/462

³⁶ Esmâi şuyûhi Malik b. Enes, 183

³⁷ et-Temhîd, 22/11

bilinmeyen bir baskıda suçluyor. Daru'l-Fikr basımevinin dayandığı usuller nedir ki!! Cevabı okuyucuya bırakıyoruz. Ben şimdi Muhammed Fuad Abdülhakî'nin tahkikinin mukaddimesinde söylediklerine dönüyorum.

2- O dayandığı rivayeti açıklamamıştır. İbn Vaddah rivayeti mi yoksa Ubeydullah'ın babasından olan rivayeti mi? İki arasında farklar daha önce geçti. O (Muhammed Fuad Abdülhakî) bazen Ubeydullah'a, bazen İbn Vaddah'a uygun düşüyor bazen de ikisine de ters düşüyor.

3- biyografi, hadis ve başka kitaplara başvurarak doğrulama yoluna gidiyor. Arkasından da, örneğin Yahya b. Yahya'nın düştüğü hatayı düzeltiyor. Ve onun rivayeti Malik'ten başkasının rivayetine tabi olmuş oluyor. Alimlerin O'nun hakkında, hataya düştüğü yerleri söylemelerini çıkarıyor. Bundan dolayı, alimlerin Yahya'nın hataya düştüğünü söyledikleri yerler, bu baskıda neredeyse hiç bulunmuyor. Şayet muhakkik bu söylediklerimizi düzeltse ve açıklasa iş daha kolay olacak. Fakat o düzeltiyor ve açıklama yapmadan susuyor. Bu yolun eksikliği hakkında ilim ehlinin söylediği şeyler daha önce geçmişti.

Sözünün sonunda açıkladığı şey nüshasının bir çok nüshadan oluştuğu ve bir çok kitaptan tashih edildiğidir. Böyle olunca O'nun Yahya el-Leysi nüshasıyla alakası kalmamıştır. Bundan dolayı muhakkik Yahya'nın irsal ettiği şeyi vasletme, mevkuf hadisini de merfû yapma gibi büyük bir hataya düşmüştür. Bunun örneği çoktur. Şunlar onlardandır;

1- Muvatta'da (Yahya b. Yahya rivayetinde-2/358/sayı9) Nâfi'den O'da İbn Ömer'den rivayetle şu hadis mevcuttur; “ Rasûlullah bazı gazvelerinde öldürülmüş bir kadın gördü. Bunu kabul etmedi ve çocuk ve kadınların öldürülmesini yasakladı”. Bu hadis matbu nüshada mevsul olarak vardır. Bu ise hatadır. Çünkü Yahya'nın rivayetinde bu hadis Malik'ten O'da Nâfi'den İbn Ömer zikredilmeksizin mürsel olarak vardır. Mahmudiye nüshası (L:56/b;)’na bakınız.

İbn Abdilberr, Yahya bu şekilde Malik'ten O'da Nâfi'den mürsel olarak rivayet etmiştir (et-temhîd, 135,169). Yine bu hadis İbn Abbas'dan, O da İbn Abbas'dan şöyle rivayet etti; Rasûlullah mahfilinde olan bir kadına rastladı. O kadına bu Allah'ın Rasûlü denince küçük çocuğu tuttu ve bunun için hacc olur mu ey Allah'ın Rasûlü dedi. Rasûlullah da “evet olur ve senin içinde sevap vardır” dedi. Bu

2- Muvatta'da bulunan bir hadis de (1/336/sayı234) İbrahim b. Akabe'den, O'da Kureyb Mevla Abdullah b. Abbas'dan, O da İbn Abbas'dan şöyle rivayet etti; Rasûlullah mahfilinde olan bir kadına rastladı. O kadına bu Allah'ın Rasûlü denince küçük çocuğu tuttu ve bunun için hacc olur mu ey Allah'ın Rasûlü dedi. Rasûlullah da “evet olur ve senin içinde sevap vardır” dedi. Bu

hadis baskıda mevsul olarak verilmiştir. Mahmudiye nüshasında (L:75/B, L;107/E) ve şesterbitî nüshasında (L:22/B) Abdullah b. Abbas'ın mevlası Kureyb'den "Allah'ın Rasûlu..." mürsel olarak rivayet edilmektedir. Ebu'l-Abbas ed-Dânî, Etrâfu'l-Muvatta'da Kureyb'in mürseli olarak zikretmektedir. Bu kısmın örnekleri çoktur. Vermiş olduğumla yetinmiş olalım.

Bu baskı hakkında daha önce söylenenlerden başka birkaç mülâhaza daha vardır;

1- Düşürme (eksiltme) ve tahrif etme vardır. Bunun örnekleri çoktur.

2- Kitapların (bölüm başlıkları) ve babların(alt başlık) zikredilmesi. Bu konuda muhakkik değişik bir yol izlemiştir. Öyle ki Malik'in yapmış olduğu bab başlıklarını ve kitap tasnifini değiştirmiştir. Nitekim "Buhari'nin derin anlayışı bab başlıklarındadır" denilir. O zaman Buhari'nin hocalarının hocası olan Malik bu konuda nasıl olur?(yani onunda bab başlıklarında derin anlayışı vardır) Bunun örneği Muvatta'nın sonundaki "kitabü'l-câmî"lerdir. Malik câmî adlı kitap koymuş, orada farklı konulardaki bir çok hadisleri toplamıştır. Bu hadislerin başına, o hadisin manasına ve fihhına delalet eden bir çok bab başlığı koymuştur. Câmî tek bir kitap(bölüm)tür. Bir çok bablara ayrılmıştır. Fakat muhakkik cesaret göstermiş ve değiştirmiş. Şöyle ki Câmî bölümünde bir çok kitap zikretmiş ve bu kitapları bablara ayırmış ve altında rastgele hadisleri zikretmiştir. Oraya bakan bu tertibin Malik'in koymuş olduğu tertibe uymadığını görür. Burada garip olan muhakkikin Zürkânî şerhinde olanla yetinmemiş olmasıdır. Zürkânî sadece kitabü'l-câmî'i zikretmiştir ve bu kitabın altında farklı konularda bir çok bab koymuştur. Malik'in(Allah rahmet etsin) yaptığı gibi. Allah en yüce ve en iyi bilendir.

İşte bu söylenen bilgilerden ortaya çıkan bu tahkikin, Muhammed Fuad Abdülbaki'nin Yahya el-Leysî rivayeti baskısı ile hiçbir alakası yoktur. Bu baskı(tahkik) sağlam ilmi esaslara dayanmamıştır. Bilakis Yahya el-Leysî rivayetinde olan şeyleri değiştirme ve bozmaya dayanmaktadır.

Bu kitabın bu baskısından daha sağlam ve daha güzel olan başka bir baskısı vardır. Onu dr. Beşşâr Avvâd Ma'ruf yayınlamıştır. Ve Dâru'l-Garbi'l-İslâmî basmıştır. Beşşâr, Muhammed Fuad Abdülbaki'nin düştüğü büyük bir hataya işaret etmiştir. Ebu Mus'ab ez-Zührî rivayeti ile Muvatta'ı tahkikinde bazı hatalarını izledikten sonra O'nu çok şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Beşşâr'ın baskısı mahtut usul üzere tahkik edilmiş olması ile temayüz etmiştir. Bu mahtut nüshaların ilk olanı bağdatta olan kaliteli nüshadır. Başka nüshaları sonraki nüshalara yardımcı yapmıştır.

Ancak o Muhammed b. Vaddah'ın Yahya el-Leysi'den rivayeti ile Ubeydullah'ın babasından yaptığı rivayet arasındaki bir çok farklılığa işaret etmemiştir. İki rivayeti de birbirine katmıştır. Aynı şekilde bazı hatalara düşmüştür. Bir kısmına işaret edeceğim. Görünen o ki bu hatalara düşmüş olmasının sebebi Yahya rivayetinden olan birkaç nüsha ile yetinmesidir.-ki kendisi bundan dolayı özür beyan etmiştir. - Daha öncede sunmuş olduğum gibi Yahya Muvatta'nın nüshaları çoktur. Daha önce örnek olarak mahmudiye kütüphanesinde ve daha başka kütüphanelerde olan nüshalardan bahsetmiştim.

Yapmış olduğu hataların bir kısmı bazen dayandığı nüshalardan kaynaklanmaktadır.

İlk örnek; 346 sayılı hadisin karanlıkta ve aydınlıkta adlı bab da zikredilmesi. Ebu Hureyre'den merfu olarak gelen "adamın biri yolda yürürken birden tikenli bir dal buldu ..." hadisi, sonra bu hadisle birlikte "şehitler beşitir..." hadisi ve sonra "ezan da olan şeyi şayet insanlar bilseydi..." hadisi zikrediliyor.

Bu sonuncu hadis Yahya b. Yahya da bu başlık altında değildir. O bu hadisi "ezan hakkında gelenler" babında zikretmiştir. İlk önceki hadislerin zikredildiği yerde bu hadisi düşürmüş ve sadece bu iki hadisi zikretmiştir. Bununla beraber bu üçüncü hadis bab başlığına uygundur. Muhammed b. Vaddah bu hadisi bu babda zikretmiştir. Muhakkik buna hiç işaret etmemiştir.

Bu hadis Ubeydullah'ın babasından olan iki mahmudiye nüshasında bulunmamaktadır.

İbn Abdilberr şöyle dedi; "bu üç hadis bir babdadır. Malik'in ashabından bir grup bu şekilde rivayet etmiştir. Ebu Hureyre'den bu şekilde rivayet edilmiştir. Birincisi, yoldan tikenli dalın kaldırılması hadisi, ikincisi, şehitler hadisi, üçüncüsü, ezan da olan şeyi şayet insanlar bilseydi den sonuna kadar olan hadis. Bu üçüncü kısım Yahya'da babdan düşmüştür. Onda başka bir babdadır. Karanlık ve aydınlık babında olması gerekir. "ezanda olan şeyi şayet insanlar bilseydi" sözünden "emekleyerek olsa bile" sözüne kadar olan kısmı, oğlu Ubeydullah bu babda zikretmemiştir. İbn Vaddah ise Yahya'dan bunu rivayet etmiştir.³⁸

Ebu'l-Abbas ed-Dâni hadis hakkında ilk iki fasılı zikrettikten sonra şöyle dedi; "bu hadis iki kısımdır. Yahya ya göre bab başlığının gerektirdiği

³⁸ et-Temhid, 22/11

muhteva bu hadiste yoktur. Diğer Muvatta ravileri bu hadisi önceki kararlığın görülmesi hadisi ile birleştiriyorlar. Bu şekilde bab başlığı ile uyumlu olmuş oluyor.³⁹

İkinci örnek, 1322 numaralı Ebû Hureyre hadisini zikretti. Bu hadiste onların haybere çıkışlarının hikayesi ve ganimetlerden aşılması meselesi vardır. Kissanın hayberde olduğu gelmiştir. Doğrusu Yahya el-Leysî, hadiste iki yerde kissanın Huneyn'de geçtiğini söylemiştir. İbn Vaddah bunu düzeltmiş ve Huneyn'İ Hayber diye değiştirmiştir. Muhakkik buna hiç işaret etmemiştir.

Ebu'l-Abbas ed-Dânî şöyle demiştir; Bu hadiste Hayber iki yerde zikredilmiştir. Yahya b. Yahya bu iki yerde Huneyn yazarak iki nun harfi ile tashîf yapmıştır. İbn Vaddah bunu düzeltmiş ve diğer ravilerdeki gibi noktalı ha ve ra harfi ile hayber kelimesi diye değiştirmiştir.⁴⁰

Ben de şöyle diyorum; iki mahmudiye nüshasında Huneyn şeklindedir. Hayber dipnotta verilmiştir. Şesterbitî nüshasında da bu şekildedir. Orada Hayber kelimesinin ibn Vaddah'ın değiştirmelerinden olduğunu müellif açıklamıştır.

Bu konu hakkında zikrettiklerimizin dışında bir çok örnek vardır. Bunları sayarak uzatmayalım. Özetle bu baskı Malik'in Muvatta'nının Yahya b. Yahya el-Leysî rivayetinin en güzel baskısıdır. Umulur ki Muhakkik kitabın gelecek baskılarında bu eksiklikleri giderir. Allah doğruya ulaştırandır. Peygamberimiz Muhammed'e ve ehline salat ve selam olsun.

³⁹ Etrafu'l-Muvatta, 3/442

⁴⁰ Etrafu'l-Muvatta, 3/527